

I. J. ALTENBACH, oltar Sv. Apostolâ u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu

bogata numizmatička zbirka. Muzejsku građu je sistematizirao po uzoru na tadašnje najpoznatije eur. zbirke. Stradala je većim dijelom u požaru, a ostatak je Dubrovačka Republika u sedam kovčega otpremila u Beč za bečku dvorsku zbirku.

LIT.: F. Kulišić, O porodici Natali-Alleti, Dubrovnik, 1906, 37. — V. Han, Nekoliko podataka o jednom dubrovačkom muzeju iz XVIII. vijeka i njegovim vlasnicima, Muzeji (Beograd), 1954, 9. — Ž. Mijalčić, O Petru Franu Aletinu, Anali—Dubrovnik, 1960—61. Du. Bě.

ALIKADIĆ, Aida, kiparica (Bosanski Brod, 28. IV. 1961). Diplomirala na Akademiji u Zagrebu 1985 (B. Ružić). U svojim skulpturama komornih dimenzija i intimističkih figurativnih odnosa sjedinjuje arhaično i moderno shvaćanje oblika (*Kako se postaje hodač*, 1990; *Na zidu ili valu*, 1991). Izradila ciklus terakota s motivom ljudskih ruku, shvaćenih kao simbolične građevine u prostoru. U slikama koje radi u tehnici tempere usredotočuje se na kompaktan crtež i ograničenu ljestvicu tonova (*Mamica*, 1987). Samostalno izlagala u Krapini i Zagrebu.

LIT.: I. Šimat Banov, Aida Alikadić (katalog), Zagreb 1986. — S. Špoljarić, Aida Alikadić (katalog), Zagreb 1991. Ž. Sa.

ALIŠIĆI, selo kraj Sanskoga Mosta u BiH. Na lok. Crkvina otkriveni su ostaci srednjovj. crkvice (temelji zgrade, fragmenti zvona i crkv. menze). U grobovima ukopanima u crkvi nađen je srednjovj. nakit (naušnice s tri jagode hrvatsko-dalmatinske kulture). Tu su pronađeni i ostaci rim. opeke pa se pretpostavlja da je crkva vjerojatno sazidana na rim. ruševinama.

LIT.: I. Čremošnik, Nalazi nakita u srednjovjekovnoj zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, GZMBiH 1951, str. 256. R.

ALLIO (Agljo, Lallo, Delalio), tal. porodica graditelja, koja je u XVI. st. gradila u Hrvatskoj i Štajerskoj. Potječe iz S Italije.

Domenico (Lugano, ? — Graz, 1563). Imenovan 1544. »vrhovnim graditeljem za Unutarnju Austriju i za slavonsko-hrvatsku krajinu«. U Grazu je osnovao svoju graditeljsku školu. Gradi obrambeni sustav Graza (utvrda Schlossberg). Po njegovu se planu utvrđuje Varaždin i obnavlja varaždinski Stari grad. Izrađuje plan i nadzire gradnju nove tvrđave u Ivaniću, vodi nadzor nad gradnjom novoga kaštela u Sisku te tvrđava u Koprivnici i Križevcima. D. je jedan od najistaknutijih vojnih graditelja svoga vremena, koji u naše krajeve prenosi ranorenesansne oblike gornjotal. tipa obrambene arhitekture: ronđele (kule kružnoga presjeka) i bastione (višekutne kule). Do danas očuvana njegova djela Landhaus (zgrada štajerskoga sabora) u Grazu i Stari grad u Varaždinu imaju renesansna dvorišta, okružena galerijama sa stupovima i lukovima, te prozore bifore i trifore unutar četverokutnih okvira.

Ivan (Giovanni), zidar i klesar (? — Varaždin, 1593). Imao je sjedište u Varaždinu i bio najbliži suradnik svoga brata Domenika. Radio je u Koprivnici, Križevcima, a najviše u Varaždinu, gdje je pregrađivao Stari grad, 1587—88. gradsku vijećnicu, tzv. Palffyevu kuću i župnu crkvu Sv. Nikole u renesansnom duhu. Također mu se pripisuju mnogi renesansni detalji na nekim kućama u Varaždinu.

Ivan (Hans), član porodice graditelja koja je djelovala u Celju. Poznat po ugovoru koji je sklopio 1671. s groficom Anom Elizabetom Ausperger o gradnji župne crkve Sv. Anastazije u Samoboru (1671—75). Graditelj je gotičko svetište prekrrio baroknim svodom i prigradio mu baroknu lađu s bočnim kapelama. Uz gl. pročelje s renesansnim portalom diže se zvonik s baroknom kapom. Spajajući stilove od gotike do baroka, graditelj je očito vao svoju stvaralačku ličnost.

LIT.: V. Noršić, O samoborskoj župi i župnoj crkvi Samobor, Zagreb 1943. — R. Kolbach, Steirische Baumeister tausendundein Werkmann, Graz 1961. — M. Ilijanić, Prilog istraživanju renesansne pregradnje varaždinske tvrđave u 16. stoljeću, Godišnjak Gradskog muzeja u Varaždinu, 1961. — Isti, Prilog historijskoj urbanističkoj dokumentaciji Varaždina od postanka do 16. stoljeća, Peristil, 1963—64, 6—7. — A. Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb 1975. — I. Lentić-Kugli, Povijesna urbana cjelina grada Varaždina, Zagreb 1977. — M. Kruhek, Ivanić-Grad, prošlost i baština, Ivanić-Grad 1978. — Isti, Obrambena arhitektura Hrvatske i Slavonske Vojne krajine u 16. stoljeću, Zagreb 1989. L.D.

ALŠAN, nestalo srednjovj. naselje na lijevoj obali Save, II od Bošnjaka. Toponimi *Stari varoš*, *Gradinsko* i *Groblje* pokazuju njegov nekadašnji položaj. U Alšanu se spominju kaštel, franjevački samostan i crkva Sv. Franje. Kaštel je sagrađen u prvoj pol. XIV. st., a samostan nakon 1373. Pečujski biskup Valentin sagrađio je 1376. franjevcima crkvu Sv. Franje u samome mjestu. Naselje je propalo dolaskom Turaka u XVI. st. Bo. Pr.

ALT, Rudolf, austr. slikar (Beč, 28. VII. 1812 — 2. III. 1905). Učenik svoga oca slikara *Jakoba Alta* (1789—1872) i bečke Akademije. Slika vedute staroga Beča (nazvan »bečki Canaletto«), krajolike i vedute po zemljama Austro-Ugarske — osobito po Dalmaciji (Hvar, Šibenik, Trogir, Split, Dubrovnik, Gruž). U njegovim radovima dolazi do izražaja precizan crtež, sigurna tehnika, ukus u odabiru motiva i pleneristički pristup.

LIT.: M. Schneider, Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX stoljeća, Zagreb 1971. R.

ALTENBACH(ER), Ivan Jakob, varaždinski kipar (druga pol. XVII. st.). Izveo je 1675, prema očuvanom ugovoru, kiparske radove na oltaru Sv. Apostolâ u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu. Stolarski dijelovi oltara djelo su Tome Dervanta. Tim su kiparskim radovima stilski srodni kipovi na oltarima Sv. Apolonije, Sv. Dionizije i Sv. Barbare u istoj crkvi. Njegova očuvana djela izvan Zagreba su oltar Žalosne Majke Božje u crkvi u Lepoglavi i dva bočna oltara u kapeli u Dropkovcu. Svojim radovima ulazi A. u red istaknutijih naših baroknih kipara u XVII. st. L.D.

ALTMAN, Josip, arhitekt (Graz, 1837. ili 1838 — 5. II. 1891). Kraljevski nadinženjer i gradski zastupnik u Zagrebu (1885—89). Član Kluba inženjera i arhitekta, njegov potpredsjednik (1884—87) i predsjednik (1888—91). Sa S. Buklom sastavio je *Rječnik njemačko-hrvatskog tehnološkog nazivlja* (Zagreb 1881) i *Građevni pristojbenik* (Zagreb 1882).

LIT.: Josip Altman, Obzor, 1891, 29.

AMBON, povišena govornica u crkvi na spoju svetišta i broda, namijenjena u prvom redu čitanju ili pjevanju biblijskih tekstova u liturgiji. Sastoji se od ovalne, kvadratne ili poligonalne ograde i postolja na kojemu počiva

te maloga stubišta kojim se penje do povišenja. U bazilikama se obično nalaze dva takva ambona, juž. za čitanje poslanica i starozavjetnih tekstova a sjev. za čitanje ili pjevanje evanđelja. U ranokršč. bazilikama amboni se nalaze na bočnim stranama *scholae cantorum*, a u romaničkim crkvama na njezinu dnu, prema glavnom brodu.

LIT.: M. Righetti, Storia liturgica, I, Milano 1964, str. 469.

A. Bad.

AMBROSINI, Emilio, arhitekt i građevni poduzetnik (Trst, 1850 — Beč, 1912). Diplomirao politehniku u Grazu. U Rijeku dolazi prilikom projektiranja dječjega vrtića »Clotilda« (1884). Oko 1895. izvodi u pov. stilovima blok zgrada u parku vile Vranyczany. Na prijelazu stoljeća gradi palaču Zmajić na Obali i kuću Jugo u Studentskoj ul. (1902), na kojima primjenjuje elemente secesije. Od 1907. u stilu škole O. Wagnera projektira hotel »Bristol« i dvije stambene zgrade u Ul. M. Gorkoga. Najznačajnije je njegovo djelo blok reprezentativnih stambenih zgrada na Potoku (1909). Posljednji je njegov projekt kuća Ploech na Starom Staju.

LIT.: R. Matejčić, Kako čitati grad, Rijeka 1990.

Ra. Mat.

AMBRUŠ, Jelica, povjesničarka umjetnosti (Brodanci kraj Osijeka, 24. X. 1948). Diplomirala u Beogradu 1976, magistrirala u Zagrebu 1991. Voditeljica je zbirke XX. st. u Galeriji likovnih umjetnosti Osijek gdje je od 1973. kustosica, a od 1991. muzejska savjetnica. Istražuje hrv. slikarstvo prve pol. XX. st. Autorica je tematskih i retrospektivnih izložaba i kataloga (*Biennale Slavonaca VI*, Osijek 1977; *Ivan Heil*, Osijek 1980; *Likovna umjetnost Osijeka 1900–1940*, Osijek 1986; *Od Babića do Vidovića*, Zagreb 1993) te monografija.

BIBL.: Dragan Beraković, Osijek 1984; Josip Zorman, Osijek 1985; Zbirka slika i grafika XX. stoljeća, u monografiji: Galerija likovnih umjetnosti Osijek, I, Osijek 1987; *Likovna umjetnost Osijeka 1900–1940*, Peristil, 1988/89, 31–32; Ivan Rein, Osijek–Zagreb 1993.

V. Fo.

AMERLING, Friedrich, slikar (Beč, 14. IV. 1803 — 15. I. 1887). Studirao je na akademijama u Beču i Pragu, radio je u ateljeu Th. Lawrencea u Londonu 1827. God. 1828. boravio je u Zagrebu. Bio je portretist visoke aristokracije i otmenoga građanstva, istaknuti predstavnik bečkoga bidermajera. Slikao je članove obitelji koje su imale posjede u Hrvatskoj i Slavoniji (Keglević, Pejačević, Zichy); osobito se ističu portreti Marijane i Alvine Hillebrand-Prandau iz Galerije u Osijeku. Portret grofa L. Nugenta izložio je u Beču 1851. Dva Amerlingova portreta nalaze se u Splitu, a tri skice tušem u Kabinetu grafike HAZU u Zagrebu.

LIT.: V. Zlamalik, Izbor djela Galerije slika u Osijeku i osječki krug (katalog), Zagreb 1961. — K. Prijatelj, Prilog dalmatinskom slikarstvu prošlog stoljeća, Prilozi – Dalmacija, 1963, str. 204–208. — M. Schneider, Portreti 1800–1870 (katalog), Zagreb 1973. — G. Frodl, Slikarstvo dunajskoga bidermajera, u katalogu: Dunajski bidermajer, Ljubljana 1981, str. 45–46.

F. AMERLING, *Portret Alvine Hillebrand-Prandau*, Osijek, Galerija likovnih umjetnosti

Antički teatar na tlu Jugoslavije, Novi Sad 1981. — A. Hönle i A. Henze, Römische Amphitheater und Stadien. Gladiatorenkämpfe und Circusspiele, Luzern–Herrsching 1984.

N. Ci.

AMIŽIĆ, Jure, slikar (Split, 24. IX. 1943). Školu primijenjene umjetnosti završio u Splitu, Akademiju u Zagrebu (1968). Bavi se slikarstvom, grafikom, scenografijom i tapiserijom. Samostalno je izlagao u Splitu (1974), Zagrebu (1974, 1975), Motovunu (1985) i Pazinu (1986). U svojim djelima, posebno u tapiserijama, povezuje tradiciju i suvremeno istraživanje.

LIT.: D. Kečkemet, Jure Amižić, ŽU, 1975, 22–23. — Jure Amižić — slike i tapiserije (katalog), Zagreb 1978.

D. Ki.

ANČIĆ, Dragutin, slikar i pedagog (Biograd, 8. IX. 1906). Završio je Pedagošku akademiju u Zagrebu 1962. Bio je nastavnik lik. odgoja u Bjelovaru, Velikom Trojstvu, Ogulinu, Pitomači, Križevcima i Zrenjaninu. Organizirao je međunarodnu izložbu dječjih crteža u Splitu 1957. U grafikama naglašava ekspresiju i dramatski iskaz (*Starica*, 1956). Slika mediteranske i panonske pejzaže u svijetlom koloritu, temperamentnim potezima i gustim namazom (*Masline*, 1958; *Motiv iz Zrenjanina*, 1960; *Jesen*, 1978). Samostalno je izlagao u Somboru, Novom Sadu, Zadru, Bjelovaru, Križevcima i Zrenjaninu.

LIT.: M. Peić, Slike iz Pitomače, Vjesnik, 3. II. 1956. — M. Domazet, Čuvar dječje mašte, Večernje novosti, 23. I. 1970. — Z. Mandić, Dragutin Ančić (katalog), Zrenjanin 1976. — M. Bailović, Ljudski vek sa paletom, Zrenjanin, 17. X. 1981.

Ž. Sa.

ANDAUTONIA → ŠČITARJEVO

ANDREA SCHIAVONE → MEDULIĆ, ANDRIJA

ANDREIS, Pavao, povjesničar (Trogir, oko 1610 — 1686). U svojemu gl. djelu *Povijest grada Trogira* obuhvatio je razdoblje od osnutka grada do svojega doba. U zapisu *Prijenos Sv. Ivana, trogirskog biskupa* dao je umj. opis crkv. svečanosti. Važan je njegov službeni spis *Operaria* (u Kaptolskoj biblioteci u Trogiru) koji sadržava podatke o uzdržavanju i opremi katedrale. Njegova djela pružaju mnoštvo podataka koji dopunjuju sliku kulturne povijesti Dalmacije; prvi spominje Nikolu Firentinca, Andriju Alešija, Trifuna Bokanića, te druge majstore i umjetnine toga vremena u Dalmaciji.

BIBL.: *Traduzione di S. Giovanni Vescovo di Traù fatta il 4. Maggio l'anno 1681*, ASD, 1927–28, 3; *Povijest grada Trogira*, I i II, Split 1977, 1978.

LIT.: A. Bacotich, Della vita e delle opere di Paolo Andreis, ASD, 1927–28, 3. — K. Prijatelj, Bokanićeva radionica u Trogiru, Anali–Dubrovnik, 1952. — C. Fisković, Kuća povjesnika Pavla Andreisa, Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, 1969.

I. Bab.

AMFITEATAR, rim. građevina u kojoj su se održavale gladijatorske borbe i drugi spektakli. A. ima kružni ili elipsasti oblik i u osnovi se sastoji od borilišta (*arena*) i gledališta (*cavea*). Ispod arene najčešće su smještena spremišta za rekvizite, kavezi za životinje i dr. Na jednoj strani elipse bila su vrata — *Porta pompae*, kroz koja su ulazili gladijatori pri smotri, a na suprotnoj — *Porta Libitinae*, na koja su iznošeni mrtvi i ranjeni borci. Gledalište je najčešće građeno na supstrukcijama — snažnim pilonima i zidovima koji nose svodove, uporišta za klupe. A. se grade tek od I. st., procvat doživljavaju u zadnjim desetljećima I. st.

U Puli je a. smješten izvan grada, a građen je oko 80. god. Vanjske mjere su 132,5 × 105 m. u prizemlju i na prvomu katu vanjski plašt perforiraju arkade na jakim pilonima sa središnjim pilastrom, dok su na plaštu galerije pravokutni prozori. Izgrađen je od krupnoga rustično oblikovana kame-na koji daje dojam snage i grubosti, u skladu s namjenom građevine. Promjeri arene su 67,9 × 41,6 m. Oko amfiteatra su očuvani ostaci složena sustava za podizanje platnene zaštite gledališta (*velum*). Na zap. strani elipse izvan plašta strše »kule« u kojima su bile smještene drvene stube za uzlaz na galeriju. A. se sačuvao i u Saloni; uklopljen u gradske zidine u sjeverozap. kutu grada. Imao je prizemlje i dva kata. Juž. dio zdanja je na supstrukcijama, dok sjev. leži na kosini terena. Vanjske su mjere 124,75 × 100,25 m, a promjeri arene 64,30 × 40,20 m. Potječe iz druge pol. II. st. Zadar je vjerojatno imao a., ali je smješten ispod mletačkoga bastiona. A. je po svoj prilici postojao i u Osijeku. Na više nalazišta očuvani su mnogobrojni prikazi amfiteatarskih scena, natpisi gladijatora i dr.

LIT.: E. Dyggve, Recherches à Salone, II, Copenhagen 1933. — M. Mirabella-Roberti, L'arena di Pola, Pola 1943. — Antički teatar na tlu Jugoslavije (katalog), Novi Sad 1980. —